
K čs.-německé Smlouvě o dobrém sousedství a přátelské spolupráci

Bedřich Kopecký

Jedním ze základních úkolů zahraniční politiky demokratického Československa bylo sjednání kvalitativně zcela nových politických bilaterálních smluv s našimi sousedy a s některými dalšími státy západní Evropy (především Francie, Itálie). Po zrušení nerovnoprávného bezpečnostního systému Varšavské smlouvy, zajišťujícího velmocenské zájmy tehdejšího SSSR, byl smysl těchto smluvních dokumentů chápán v rámci čs. zahraniční politiky jako úsilí o vytvoření určité sítě vztahů a závazků napomáhajících k upevnění bezpečnosti čs. státu v předpokládaném dlouhém období do vytvoření celoevropského bezpečnostního systému. Současně se vychází z přesvědčení, že sama síť smluvních vztahů a závazků ve středoevropském politickém prostoru může být konkrétním příspěvkem při budování elementů celoevropských kooperativních bezpečnostních struktur.

Od počátku bylo zřejmé, že v rámci utváření uvedeného smluvního systému bude mít klíčový význam Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci se sjednoceným Německem. Je pochopitelné, že právě sjednání této smlouvy bylo v mnohem větší míře středem pozornosti naší veřejnosti a hromadných sdělovacích prostředků než sjednávání bilaterálních smluv s jinými státy. Příčinu velmi přesně vystihl spolkový prezident Richard von Weizsäcker ve svém projevu před Federálním shromážděním ČSFR dne 8. října 1991, když řekl: „Naše vztahy trvají již více než tisíc let. Zahrnují vše dobré i zlé, co si lidé a národy mohou navzájem způsobit.“ Přirozená pozornost, věnovaná Smlouvě mezi ČSFR a SRN o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, však vede, zejména díky mimořádnému „úsilí“ některých sdělovacích prostředků (a také díky mlčení jiných) ke zkresenému obrazu o obsahu a cílech této smlouvy.

Zjevně hlavní příčinou zkresených představ o čs.-německé smlouvě je základní nedostatek znalostí o našem partneru – Německu. Historicky podmíněné předsudky a pochopitelná neznalost poválečného politického, hospodářského a sociálního vývoje v západní části dnešního sjednoceného Německa vedly k tomu, že mnozí naši občané si nedovedou ještě příliš dobře představit, že moderní československo-německé vztahy se mohou stát modelem a příkladem pro politickou vůli aktivně se podílet na vytváření celoevropské spolupráce a mírové stability. Naši občané mají totiž poměrně malé znalosti o vývoji demokracie a právního státu v Německu, z čehož pramení určitá nedůvěra ve skutečné zaměry Německa. Až příliš málo víme o tom, co všechno německá společnost někdejší SRN dokázala při překonávání obrovské zátěže minulosti, o tom, jak důsledná byla snaha německé zahraniční politiky o pevné zapojení do západoevropské integrace, o odstranění jakýchkoli podezření z potenciálního německého nacionalismu. I v tomto kontextu je třeba chápat skutečnost, že právě Německo je nejdůslednějším stoupencem politické unie ES, včetně bezpečnostní oblasti, a že právě Německo je nejodhodlanějším zastáncem rozšíření práv Evropského parlamentu a vzdává se tak části vlastní suverenity. Bez pochopení skutečnosti, že jednáme s partnerem, jehož politické reprezentace, včetně parlamentní opozice, a velká část obyvatelstva uvažují v kategoriích „evropského Německa“ a nikoli „německé Evropy“, nelze pochopit ani filozofii a obsah Smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi ČSFR a SRN.

Základní filozofií smlouvy je její zaměření na současnou a budoucí spolupráci partnerů, sdílejících společné hodnoty a sledujících společné cíle evropského integračního procesu. Bolestné kapitoly minulosti, dokonce ani mnichovská dohoda, nejsou klíčovými problémy dnešních československo-německých vztahů, a tedy ani této smlouvy. Obě strany vycházejí z přesvědčení, že překonání obtížných a bolestných kapitol minulosti nemůže zaručit žádná smlouva, ale pouze spolupráce a kontakty co nejširšího okruhu lidí obou stran, jejich vzájemné poznávání a prohlubující se porozumění. Pro ně otevírají operativní články smlouvy dostatečný prostor ve všech oblastech a na všech úrovních. Úkolem preambule smlouvy je ukázat z morálně politického hlediska na to, že oba státy si jsou vědomy historicky podmíněných předsudků a problémů, které přežívají dodnes a ani jedna ze stran je nemůže obejít nebo se tvářit, jako by o nich nevěděla.

Operativní články smlouvy lze rozdělit do několika částí. První část definuje cíle a zásady spolupráce (články 1 – 4). Mezi cíli smlouvy je výslovně uvedena rozsáhlá mírová partnerská spolupráce ve všech oblastech a zejména úsilí o vytvoření takové Evropy, v níž budou respektována lidská práva a základní svobody, jakož i zásady demokracie a právního státu a v níž hranice ztratí povahu dělící čáry na základě vzájemného porozumění a odstraňování hospodářských a sociálních rozdílů. Při definování zásad vzájemných vztahů je zdůrazněné, že vzájemné vztahy spočívají na pravidlech mezinárodního práva, zásadách Charty OSN, helsinském Závěrečném aktu a pařížské Chartě pro novou Evropu. Zvláště jsou uvedeny zásady suverénní rovnosti, územní celistvosti, nedotknutelnosti hranic a politické nezávislosti všech států, nevměšování do vnitřních záležitostí a zákazu použití síly nebo hrozby silou, jakož i pokojného řešení sporů. Do této části smlouvy patří ustanovení potvrzující státní hranice mezi oběma smluvními státy a obsahující závazek neomezeně respektovat svrchovanost a územní celistvost druhé smluvní strany. Strany ve smlouvě také výslovně prohlašují, že nemají vůči sobě územní nároky a nebudou takové nároky vznášet ani v budoucnu. V této souvislosti je možné připomenout, že čs.-německá hranice nebyla nikdy německou stranou v poválečném období zpochybňována. Potvrzení čs.-německé hranice je ostatně obsaženo i ve smlouvě čtyř vítězných mocností s dvěma německými státy (tzv. smlouva 2 + 4), jejíž článek 1 stanoví, že „větší hranice sjednocené Německa budou tvořeny hranicemi NDR a SRN a budou v den vstupu smlouvy v platnost konečné. První odstavec prvního článku smlouvy dále stanoví, že toto potvrzení konečného charakteru hranic sjednocené Německa je zásadní součástí mírového uspořádání Evropy. Ustanovení smlouvy 2 + 4 ohledně potvrzení německo-polských hranic ve zvláštní bilaterální smlouvě umožňuje jedinou interpretaci – na rozdíl od německo-polské hranice chápou smluvní strany ostatní hranice Německa se sousedy – tedy i s ČSFR – jako nesporné.

Významnou částí smlouvy jsou ustanovení o spolupráci při utváření nové evropské architektury (články 5 – 8), o spolupráci v oblasti bezpečnosti v Evropě. Jde o vytváření celoevropských kooperativních bezpečnostních struktur a o dosažení účinných opatření k odzbrojení, posílení důvěry a stability. Pro případy ohrožení nebo porušení míru a vzniku situace, jež mohou vyvolat nebezpečné mezinárodní komplikace, smlouva předvídá spolupráci v rámci KBSE, jakož i OSN a neprodlené konzultace za účelem koordinace pozic obou stran a docílení shody o opatřeních potřebných ke zlepšení nebo zvládnutí situace.

Velkou pozornost věnuje smlouva ustanovením o podpoře čs. úsilí o plné začlenění do Evropských společenství. V této souvislosti přijala německá strana také závazek „působit jak bilaterálně, tak multilaterálně ve prospěch podpory hospodářského rozvoje v ČSFR v rámci plně rozvinutého sociálního tržního hospodářství“, jakož i „podporovat úsilí ČSFR o vytvoření podmínek pro její plné začlenění do Evropských společenství“ (články 9 a 10). Ustanovení této části smlouvy nejpřesvědčivěji vyjadřují zcela novou kvalitu vztahů ČSFR a SRN.

Samostatnou částí smlouvy jsou ustanovení, týkající se mechanismů vzájemné spolupráce (články 11 – 14). Tato ustanovení zahrnují pravidelné konzultace na různých úrov-

ních, včetně předsedů vlád a ministrů zahraničních věcí. Smlouva doporučuje pravidelné konzultace na různých úrovních, styky a výměnu zkušeností mezi parlamenty, spolupráci mezi republikami a spolkovými zeměmi, mezi regiony a jinými územními útvary.

Rovněž je pamatováno na možnost vytvářet smíšené komise ve všech oblastech spolupráce. Tato část smlouvy zahrnuje i spolupráci v rámci mezinárodních organizací. Pro ČSFR je zvláště důležité ustanovení o pomoci při rozvíjení spolupráce s mezinárodními, zejména evropskými organizacemi a institucemi, jichž je jedna ze smluvních stran členem, projeví-li o to zájem druhá smluvní strana.

Články 15 – 32 obsahují ustanovení o dvoustranné spolupráci v jednotlivých oblastech, přičemž podrobněji je upravena spolupráce v hospodářské oblasti, včetně oblasti vědecko-technické spolupráce, dopravy a spojů, ochrany životního prostředí a územního plánování, jakož i v oblasti kultury, vědy a školství. Spolupráce v oblasti zdravotnictví, sociálního zabezpečení, tělesné výchovy, sportu a turistiky a v oblasti právní je ve smlouvě upravena pouze obecně. Zvláštní ustanovení je věnováno spolupráci a stykům mezi mládeží.

Smlouva upravuje i práva osob patřících k německé menšině v ČSFR, respektive Čechů a Slováků, kteří však netvoří na území SRN národnostní menšinu (články 20 – 21). Rozsah jejich práv je vcelku totožný, i když u německé menšiny v ČSFR je rozveden poněkud šfeji. Uvedená rozdílnost vyplývá zejména ze skutečnosti, že Češi a Slováci se v SRN nekonstitovali jako národnostní menšiny.

Pro německou menšinu v ČSFR smlouva obsahuje právně závazné zakotvení politických závazků obsažených v dokumentu Kodaňské konference KBSE. Pro německé občany českého a slovenského původu, žijící trvale v SRN, je výslovně upraveno právo na rozvoj jejich etnické, kulturní, jazykové a náboženské identity.

Pokud jde o neplatnost mnichovské dohody, nová smlouva se SRN potvrzuje smlouvu ze dne 11. prosince 1973 o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN, tj. včetně preambule, v níž je výslovně uvedeno, že mnichovská dohoda byla Československu nucena nacistickým režimem pod hrozbou síly. Je tedy plně potvrzena nulita mnichovské dohody podle smlouvy z 11. 12. 1973. Z ustanovení této smlouvy je patrné, že jde o neplatnost od počátku, neboť smluvní strany považovaly za nezbytné ve smlouvě upravit, kterých právních účinků se nulita netýká. Vzhledem k tomu, že SRN 21. 7. 1987 ratifikovala Vídeňskou úmluvu o smluvním právu a je tedy touto úmluvou vázána, je čs. stanovisko k neplatnosti mnichovské dohody od počátku potvrzeno i článkem 52 uvedené úmluvy, který praví, že smlouva, k níž byl stát přinucen hrozbou nebo použitím síly, je nulitní. Komise OSN pro mezinárodní právo pojem nulitní jednoznačně interpretuje jako neplatný od počátku.

Je dobře známo, že formulace, obsažená ve smlouvě z 11. 12. 1973, umožňuje německé straně vykládat pojem „nulita“ odlišně, tj. nikoli jako neplatnost od počátku. Delegation zahraničního výboru Spolkového sněmu na jednání s poslanci FS 2. 3. 1992 v Drážďanech potvrdila, že tomu tak je výlučně z právních, nikoli politických a morálních důvodů. Čs. poslancům se dostalo ujištění, že žádný seriózní politik v Německu by se neodvážil zpochybňovat okolnosti, za nichž mnichovská dohoda vznikla (hrozba použití síly, podvodný úmysl). V tomto kontextu lze uvést, že se některé HSP dopouštějí primitivního populismu mnohokrát opakovaným tvrzením, že mezinárodní smlouva je v pořádku jen tehdy, shodují-li se stoprocentně na jejím výkladu obě strany. Takové tvrzení může obhajovat jen ten, kdo se nikdy jednání o smlouvě, která se dotýká důležitých zájmů obou stran, nezúčastnil, nebo ten, kdo chce vědomě klamat. Má-li smlouva uspokojovat zájmy obou stran, je vždy třeba hledat řešení beroucí tyto zájmy v úvahu, tj. takové, které umožňuje oběma stranám zachovat tvář a které jejich důležité zájmy nepoškozuje. Z tohoto pohledu je třeba konstatovat, že řešení ze smlouvy z 11. 12. 1973 tyto podmínky splňuje. Měli bychom si také odpovědět bez velkých frází na otázku, co by nám dnes konkrétně přineslo výslovné ustanovení o neplatnosti mnichovské dohody ex tunc, když jsme se ve smlouvě z 11. 12. 1973 zrekli uplatňování nároků za škody mnichovskou dohodou způsobené.

Kromě potvrzení smlouvy z 11. 12. 1973 obsahuje preambule pasáž, v níž se uznává „skutečnost, že čs. stát od roku 1918 nikdy nepřestal existovat“. Toto výslovné uznání kontinuity existence čs. státu od roku 1918 právě Německem je nepřímým odmítnutím argumentace sudetských Němců o tom, že mnichovská dohoda napravila křivdu, spáchanou na nich čs. státem po jeho vzniku. Tato skutečnost má nesporně zásadní politický a morální význam pro ČSFR. V tomto smyslu je předložený návrh úspěšným výsledkem úsilí čs. strany, aby smlouva demokratického Československa se sjednoceným Německem postavila vzájemné vztahy na kvalitativně zcela novou úroveň i v otázkách bolestných kapitol společné minulosti.

Po roce 1945 žádný stát v Evropě ani jinde na světě nikdy nezpochybňoval kontinuitu čs. státu od roku 1918, neboť by to postrádalo opodstatnění. Nehledě na okolnosti, za nichž v roce 1939 došlo k vyhlášení Slovenského státu (Hitlerovo ultimátum Tisovi z 13. 3. 1939, protiústavní postup Slovenska dne 14. 3. 1939, zřízení Protektorátu Čechy a Morava, Smlouva o poskytnutí ochrany Německé říši Slovenské republice), nepřestal z hlediska mezinárodního práva čs. stát existovat jako subjekt mezinárodního práva tím, že byl vyhlášen Slovenský štát a zřízen Protektorát. Otázka právní existence či neexistence Slovenského státu nemůže mít proto vliv na kontinuitu čs. státu od roku 1918.

Pro úplnost je třeba uvést, že v dohodnuté výměně dopisů ministrů zahraničních věcí je pasáž o možnostech usídlení občanů SRN v ČSFR: „Vláda ČSFR prohlašuje, že perspektiva plného začlenění ČSFR do Evropských společenství, uvedená v článku 10, bude rostoucí měrou vytvářet možnost, aby také občané SRN se mohli usazovat v ČSFR.“

Jde o vyjádření skutečnosti, že ČSFR bude muset po vstupu do ES v plném rozsahu zabezpečit možnost usídlení pro občany všech jejích členských států. Nejde o závazek, který by se týkal jenom občanů SRN. Stejný závazek budou mít vůči našim občanům v plném rozsahu i státy ES.

V období mezi parafováním smlouvy a jejím podpisem se ze strany vedení sudetoněmeckého krajanského sdružení a CSU ozývaly hlasy o nedostatečnosti této úpravy s požadavkem na zakotvení práva na vlast sudetských Němců. V tomto požadavku je minimálně vnitřní rozpor, v horším případě pokrytectví. Kdo obhájí právoplatnost vzniku mnichovské dohody, zdůrazňuje přitom zejména otázku zákonného vzniku německého občanství, dohody, jejíž prosazování mohli občané Československa stěžejně chápat jinak než jako vlastizradu, nemůže přece jedním dechem hovořit o právu na vlast. Měli bychom se ovšem od myšlenky včerejška oprostít na obou stranách hranic. Výše uvedená argumentace, přes její logiku, by neměla být pro přítomnost a budoucnost podstatná. Dnes je přece podstatné to, že ČSFR v kontextu přiblížení se k ES má zájem o co nejužší spolupráci, včetně práva na usídlení, se všemi Němci a oddělování sudetských Němců nemá v dnešní Evropě opodstatnění.

Otevřenou otázkou je dosud řešení nároků čs. občanů perzekvovaných nacisty. O tomto problému probíhají důvěrná jednání, lze však předpokládat, že precedentem i pro čs.-německé vztahy bude model polsko-německý.

Vztahy mezi Německem a Československem budou záviset na obsahu, jakým ho naplní život, respektive lidé na obou stranách. Smlouva může pro ně vytvořit pouze právní nebo organizační rámec. Tyto možnosti se již daří naplňovat konkrétními kroky. Vzhledem k mimořádnému rozvoji hospodářských, regionálních a mezilidských vztahů ve srovnání s ostatními sousedy by se mohlo někdy zdát, že smlouva již zaostává za vývojem. Je třeba si ovšem uvědomit, že vedle sociálních a hospodářských rozdílů bude nutné překonat i legendy vytvořené na obou stranách a hluboce zakořeněné předsudky. Proto je nesmírně důležitá podpora soustavného a široce pojatého prohlubování vzájemného poznání, ochoty k porozumění, k usmíření a k překonávání historicky podmíněných předsudků a symbolů nepřátelství, jinými slovy vytvářet si objektivní obraz o svých sousedech bez idealizování sebe sama.

Pokud jde o společnou minulost, kterou profesor Křen výstižně nazývá konfliktním společenstvím, ta, zejména období před Mnichovem, po něm, za nacistické okupace a po

válce, zatížila myšlení na obou stranách předsudky. Ty neodstraní žádná smlouva. Odstraní je pouze postupná konkrétní spolupráce, kontakty mezi lidmi a vzájemné poznávání. K tomu smlouva otevírá prostor. V již citovaném projevu ve FS ČSFR spolkový prezident Richard von Weizsäcker zdůraznil, že prezident ČSFR V. Havel „nejmenuje vlastní bezpráví méně zřetelně než cizí. Nechce využít dějin k obžalobě nebo vyúčtování, v jejich upřímném hodnocení však chce obnovit úctu mezi sousedy.“ Tato myšlenka je klíčová pro pochopení preambule smlouvy, která se tragickými kapitolami minulosti zabývá právě z tohoto morálního pohledu. Možnost skoncovat ve vztazích s Německem jednou provždy s dějinným bezprávím a odplatami za něj novými nespravedlnostmi je podmíněna tím, že si uvědomíme jak období plodného soužití a spolupráce, tak násilí, válek a vzájemného vyhánění. Tyto pojmy nejsou záměrně přesně definovány. Vyhnání se tak může vztahovat jak na vypuzení cizinců z Čech v roce 1055 knížetem Spytihněvem, tak i na vyhánění protestantů po bitvě na Bílé hoře. S jistotou se však týká vyhánění čs. občanů z pohraničních oblastí v roce 1938 a excesů při realizaci odsunu Němců v roce 1945. Jestliže preambule konstatuje nepopiratelnou skutečnost, že panováním násilí (tj. nacistickou okupací), válkou a vyháněním trpěla a byla postižena spousta lidí, pak v morálně politické rovině odsuzuje princip kolektivní viny, aniž by naopak akceptovala kolektivní nevinu. Zůstává skutečností, že prezident V. Havel se v tomto smyslu omluvil, čímž jednostranně prolomil v zájmu přiblížení se historické pravdě po generace budovanou bariéru nesmiřitelnosti mezi Čechy, Slováky a odsunutými Němci. To byl skutečně vstřícný krok k historickému usmíření.

Konstatování tohoto faktu v preambuli smlouvy neznamená, že bychom chtěli připustit zpochybnění rozhodnutí postupimské konference o odsunu Němců z Československa, Polska, Maďarska a Jugoslávie. Jde především a pouze o to, z čistě morálního hlediska si uvědomit, že existují oběti a utrpení nevinných lidí. Lze připomenout, že ve výše zmíněné výměně dopisů ke smlouvě na úrovni ministrů zahraničních věcí byla konstatována shoda obou smluvních stran, že se smlouva nezabývá majetkovými otázkami. To platí pro celou smlouvu, tedy i pro preambuli a pojem „vyhnání“. Obě strany jasně vyjádřily záměr hledět do budoucnosti právě s cílem neotevírat složité a citlivé otázky minulosti. Kdyby bylo nutné o nich jednat, bylo by se tak muselo stát již při jednání o smlouvě. Obě strany současně vyjádřily v preambuli pevnou vůli skoncovat jednou provždy s použitím síly, s bezprávím a s odplatou bezpráví novou nespravedlností a společným úsilím překonat následky strastiplných kapitol společných dějin v tomto století.

Nejde jen o jednoznačné vyjádření záměru hledět do budoucnosti. Jde především o to, že z historického hlediska nelze v majetkových otázkách nastolit spravedlnost. V kontextu preambule čs.-německé smlouvy nemá skutečně smysl zdůrazňovat ty nesporné mezinárodně právní dokumenty, které sankcionovaly odsun i konfiskaci majetku sudetských Němců. Existuje jediná spravedlnost, totiž aby generace, které nemají vinu na poslední válce v Evropě a na vystěhování Němců z Československa – a je třeba zdůraznit, že šlo o válečnou tragédii Čechů, Slováků, Němců, Židů a příslušníků ostatních národů –, mohly rozvíjet čs.-německé vztahy nezatížené minulostí tou měrou, aby nemohla vznikat nová nenávisť, nové rozdíly a nový ničivý nacionalismus. Před tím je třeba důrazně varovat všechny, kteří předkládají nároky na požadavky z minulosti. Měli by se zeptat svého svědomí, pro koho dnes vlastně žádají odškodnění. Dnes by toto odškodnění na obou stranách platily generace, které s touto minulostí neměly nic společného. V této souvislosti stojí za připomenutí i slova spolkového prezidenta Richarda von Weizäckera z jeho dnes již historického projevu z 8. 5. 1985, kdy řekl, že „zřící se násilí dnes znamená dát lidem tam, kam je zahnal osud po 8. květnu a kde teď už desítky let žijí, trvalou, politicky nepopiratelnou jistotu vlastní budoucnosti. To znamená postavit příkaz porozumění nad sporné právní nároky.“

Tento přístup zcela určitě platí i pro předpokládané parlamentní usnesení v ratifikačním procesu. Je důležité, aby toto usnesení neobsahovalo výklad pojmů a historických událostí, u nichž je zřejmé, že se na jejich výkladu dnes smluvní strany nemohou shod-

nout. Bylo by absurdní chtít v parlamentním usnesení dávat i těm nejbolestnějším historickým událostem politická hodnocení. S tím máme v Československu „velké“ zkušenosti. Hodnocení historických událostí je třeba v souladu s článkem 27 smlouvy přenechat historikům a samozřejmě také širokým mezilidským kontaktům. Společná německo-česká a slovenská komise historiků se koncentruje na zkoumání příčin vzniku onoho osudného nacionalismu, který měl pro vztahy Čechů, Slováků a Němců tak nedozírné následky. Při tomto svobodném zkoumání pravdy v historii nám nejde o ožiování starých vášní, ale o odhalení příčin, proč věci dopadly tak špatně, jak dopadly. Právě v tomto smyslu je preambule smlouvy velmi pozitivní – dotýká se bolestných témat společné historie, aniž by je jednoznačně hodnotila, na naší straně konečně strhává dlouholetá „tabu“ a otevírá prostor pro dialog historiků, politiků, lidí. Hodnocení bolestných kapitol historie v jednostranném parlamentním rozhodnutí by narušilo duch smlouvy. Jednání poslanců zahraničních výborů obou parlamentů 2. 3. 1992 v Drážďanech potvrdila, že tento smysl preambule smlouvy je chápán stejně i na německé straně.

Mrzí nás, že po prohlášení našeho prezidenta nenašli představitelé sudetských Němců odvahu k pokoře, odvahu k tomu, aby se zamysleli nad svými vlastními hříchy. Na obou stranách bychom si měli uvědomit, že proces usmíření vyžaduje toleranci. A stavění do popředí majetkových nároků může vést jen k dalšímu zakořenění starých předsudků namísto jejich odbourání.

Člen společné čs.-německé komise historiků a jeden z nejlepších znalců historického vývoje vztahů našich národů, prezident Collegia Carolina v Mnichově a profesor historie bochumské univerzity Ferdinand Seibt² napsal pro deník Frankfurter Allgemeine Zeitung osobní dopis s nadpisem Odvaha k pravdě, v němž kromě jiného uvádí: „Nový český prezident, jakmile převzal svůj úřad, se Němcům omluvil za vyhnání. To se stalo v lednu 1990. Mluvčí sudetoněmeckého landsmanšaftu se dosud vyhnul srovnatelnému otevřenému protigestu. A je třeba připomenout, že nejde o to, aby opakoval prohlášení o odpuštění, zahájená přinejmenším zvláštním 'zřeknutím se práva na pomstu a odplatu' v Chartě německých vyhnanců z roku 1950. Rozhodně se však jedná o prohlášení uznávající vlastní vinu a spojené s prosbou o odpuštění sudetským Němcům ze strany českého národa, které by tak reagovalo na prohlubující se pocity nesmiřitelnosti na obou stranách. Teprve tímto by se historický pohled zpět přiblížil do určité míry pravdě.“ Je zcela zřejmé, že usnesení sudetoněmecké rady z 15. 1. 1961,³ v němž se odsuzuje likvidace svobody a státní samostatnosti českého národa nacionálně socialistickým režimem v březnu 1939, nelze považovat za adekvátní vzhledem k prohlášení V. Havla. O vlastní vině sudetských Němců na rozbití a likvidaci Československa v něm není ani slovo.

Jednou z podmínek budoucího normální soužití Čechů, Slováků a Němců ve střední Evropě může být pouze upřímná reflexe historie, a to všemi bez rozdílu. Nikomu z dnešní a budoucí generace nemůže jít o získání nebo potvrzení jednostranných výhod, tj. politicky zvítězit nad budoucím partnerem, protože vítězství jedné strany a zároveň porážka strany druhé by od samého počátku zpochybnila spravedlivou koexistenci a předurčily jednostranné mocenské řešení.

Není přece možné požadovat od druhé strany pokoreni a padnutí na kolena za vinu minulých generací a zároveň nepokládat za povinnost uvědomit si a vyrovnat se se skutečností, že si vlastní předkové za spojence proti Československé republice zvolili nacistické Německo a fašistickou Itálii. Vrcholem arogance bylo tvrzení, obsažené v návrhu pracovní skupiny pro majetkové otázky SKS pod vedením poslance Spolkového sněmu F. Wittmana o tom, že se má vycházet z toho, že mezi ČSR a Německou říší nevznikl válečný vztah.⁴ Teprve po tomto tvrzení jsme na československé straně v plném rozsahu pochopili slova ministra zahraničních věcí SRN H.-D. Genschera o tom, že „nové myšlení“ je nezbytné nejen ve východní, ale také v západní části Evropy. Na československé straně však k tomuto „novému myšlení“ patří i lidské pochopení pro pocity hořkosti mnohých sudetských Němců nad ztrátou bývalého domova.

Povinnost nadřadit příkaz porozumění nad sporné právní nároky vyjadřuje i společné

prohlášení předsedů parlamentů ČSFR a SRN A. Dubčeka a R. Süßmuthové z 18. 4. 1991, které bylo čs. hromadnými sdělovacími prostředky téměř ignorováno. V tomto prohlášení se mj. praví:

„U příležitosti prvního setkání nejvyšších představitelů zastupitelských sborů České a Slovenské Federativní Republiky a Spolkové republiky Německo v dějinách Alexander Dubček a Rita Süßmuthová, příslušníci generace, která prožila tragédii druhé světové války, v níž shofely výsledky tisíciletého soužití a spolupráce v Evropě, vyzývají všechny čestné a poctivé lidi obou našich zemí a všech zemí světa ke spolupráci a snášenlivosti.

Dejme příležitost nastupující generaci, která nenese odpovědnost za minulé hříchy a viny, aby se chopila historické šance a spolu s námi naplňovala dávný sen o sjednocené Evropě, spojené společnými hodnotami, o Evropě uznávající nedělitelná lidská práva a svobodu člověka.

Příznivý evropský a světový vývoj vytváří předpoklady pro trvalé, kvalitativně nové vztahy mezi národy ČSFR a SRN. Umožňuje navázat na pozitivní zkušenosti staletých dějin, jejich plodné a konstruktivní spolupráce.

Nesmírné utrpení národů našich zemí za minulé války, včetně utrpení a ztráty vlasti těch, kteří byli na obou stranách vyháněni nebo vysídleni, budiž mementem a výzvou k přátelským vztahům mezi lidmi obou našich států, ke vztahům očištěným od vznášení sporných nároků a naplněných vzájemnou důvěrou.“¹

Sousedství Čechů, Slováků a Němců má dlouhou historickou tradici produktivních a na přátelské soužití orientovaných vzájemných vztahů. Přirozeným základem i motivem pro tuto i budoucí spolupráci je společně sdílené prostředí k soužití i k vzájemnému ovlivňování. Kvalita vztahů Československa a Německa, jako sousedů v srdci Evropy, měla vždy pro vývoj evropské politiky zvláštní a mnohdy osudový význam. Dnes máme historickou šanci naplnit dávný sen o Evropě spojené společnými hodnotami, o Evropě uznávající nedělitelná lidská práva, svorně odmítající odcizující ideologie, nacionalismus, nesnášenlivost a nadřazenost. Pro tuto šanci vytváří Smlouva mezi ČSFR a SRN o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, podepsaná 27. února 1992 za ČSFR prezidentem V. Havlem a místopředsedou vlády a ministrem zahraničních věcí J. Dienstbierem, za SRN spolkovým kancléřem H. Kohlem a ministrem zahraničních věcí a vicekancléřem H.-D. Genscherem, příznivé podmínky a prostředí.

¹ Dokumentace ČTK, mezinárodní redakce, 12. 5. 1990.

² Viz Frankfurter Allgemeine Zeitung, č. 122, 29. 5. 1991.

³ Viz Rudé právo, 27. 2. 1992.

⁴ Viz Sudetendeutsche Zeitung, 10. 1. 1992.

⁵ Společné prohlášení přijaté na závěr návštěvy A. Dubčeka v SRN, 18. 4. 1991. In: Dokumentace FMZV, 2.t.o.